

Leuenberg Kirkefællesskabet 1973-2013

”Historiske blik mod et kirkefællesskab” – 17. november 2013

i Reformert Kirke

Rose-Marie Frost-Christensen, Ph.d., formand for Fransk Reformert Kirkes Consistoire

Indledning

De mange studier og drøftelser, som for 40 år siden mundede ud i Leuenberg-konkordien, kan ses som et forsøg inden for de kirker, der er udsprunget af reformationen, på at realisere den kristne kirkes enhed.

Jeg vil her give nogle eksempler på, hvordan forholdet mellem disse kirker – de protestantiske – har været gennem tiden.

I. Baggrunden for splittelsen

a) Kritik af den katolske kirke og bruddet med den

Når man i Danmark siger ”reformationen”, bliver der straks svaret ”Luther”. Det er et indlysende svar, når man bor i et land, hvor næsten 80% af befolkningen tilhører den evangelisk-lutherske folkekirke. Men det er også et korrekt svar, da det var Luthers kritik af den katolske kirkes lære og praksis, som førte til et brud med den katolske kirke og en selvstændig kirkedannelse.

Man er dog tilbøjelig til at glemme, at der var andre, både før, samtidig og senere end Luther, som med udgangspunkt i bibelen kritiserede den katolske kirke, og undertiden førte det også til selvstændige kirkedannelser. Man kan nævne købmanden Valdes fra Lyon (død 1218), tiggermunkene (beg. 1200-tallet), John Wycliff i England (død 1384), Johann Hus i Bøhmen (død 1415), Erasmus af Rotterdam (død 1536), Martin Bucer i Strasbourg (død 1551), Ulrich Zwingli i Zürich (død 1531), Thomas Münzer i bl.a. Mühlhausen (død 1525) og Johannes Calvin i Genève (død 1564).

De første af dem, jeg her har nævnt, var opfyldt af ønsket om, at den katolske kirke ville tage deres kritik alvorligt og foretage reformer. Luthers berømte teser mod afladen fra 1517 indledes med en indbydelse til drøftelse af tesaerne. Det er først i midten af 1520'erne, at Luther bliver klar over, at et brud med romerkirken sandsynligvis er uundgåeligt. Og det er ikke kun, fordi Erasmus er uenig med Luther, men også for at undgå at være med til et sådant brud, at han trækker sig fra Luther. Det er også værd at bemærke, at Den augsburgske Bekendelse, som er blevet bekendelsesskrift i de lutherske kirker, blev fremført på Rigsdagen i Augsburg i 1530 som et diskussionsoplæg med den katolske kirke. I indledningen udtrykkes ønsket om, at blive ”ført tilbage til en sand enig religion”.

Men som tiden gik, blev bruddet med romerkirken en realitet, og det næste spørgsmål, som meldte sig, var, hvordan de forskellige reformatorers opfattelser forholdt sig til hinanden.

b) Drøftelser mellem de forskellige reformatorer

Bladrer man i en bog om reformationstiden, bliver man helt forpustet over alle de navne på mænd, som var grebet af reformationens tanker om, at kun bibelen skal være rettesnor for kristendommen.

Der finder i tidens løb en række religionsamtaler sted, hvor man forsøger, at blive enige. En af de vigtigste er samtalen mellem Luther og Zwingli på slottet i Marburg i 1529. De kunne som bekendt ikke blive enige om opfattelsen af nadveren og gik hver sin vej. Der kommer også en række såkaldte "Artikler", der i korte afsnit beskriver forfatterens opfattelse. Der har været en livlig aktivitet frem til midten af 1540'erne, hvor man mødtes og forsøgte at komme overens. Disse religionsamtaler gav også de forskellige reformatorer mulighed for at lære hinanden at kende. Johannes Calvin, som på daværende tidspunkt opholdt sig i Strasbourg, var sammen med byens reformator Martin Bucer med til en række samtaler med katolikkerne, bl.a. den i Regensburg i 1541. I forbindelse med disse samtaler lærte han Melanchthon at kende, og de holdt forbindelsen med hinanden. Calvin har flere gange ytret sig positivt om Den augsburgske Bekendelse. Det har uden tvivl også haft betydning, at Melanchthon ændrede sit syn på nadveren og i 1540 udsendte den såkaldte "Ændrede udgave af Den augsburgske Bekendelse", der kom Calvins i møde.

Med tiden ebbede samtalerne ud. Calvin var i 1536 blevet bedt af byrådet i Genève om at gennemføre reformationen der. Det gjorde han som bekendt på en anden måde end Luther og med en fremstilling af kristendommen, som på visse punkter afveg fra Luthers. Zwinglis tilhængere blev med tiden opslugt af Calvins reformation, og man kan derfor tale om reformationens to hovedstrømninger: Den lutherske og den calvinske, fra slutningen af 1500-tallet kaldet den reformerte. Den har senere, i højere grad end den lutherske, bredt sig til andre verdensdele og tæller i dag flest medlemmer på verdensplan.

II Betydningen af religiøs observans

I 1500-tallet var religionsfrihed et ukendt begreb. Indbyggerne i et land skulle have den samme religion som fyrsten eller bystyret. Havde man ikke den rette tro, kunne det koste en livet. Der blev derfor grebet til våben for at forsvare sin tro. Zwingli døde i kamp, og i Tyskland udbrød den schmalkaldiske krig. Da den blev afsluttet med Religionsfreden i Augsburg i 1555, blev det bestemt, at katolicismen fortsat skulle være det tyske riges grundlag. Men lutheranerne fik lov til at beholde deres tro, såfremt fyrsten var lutheraner. Ellers måtte de udvandre.

Det var et skridt i retning af tolerance. Men der blev ikke talt om de reformerte. Det skete først ved afslutningen af 30-års krigen, ved Den westfalske Fred i 1648. Her fik såvel lutheranerne som de reformerte fuld ligestilling med katolikkerne i Tyskland. Kravet om at følge fyrstens religion blev også ophævet, hvis han fra at være lutheraner blev reformert og omvendt.

III Bekendelserne bliver gruppebetegnelser og udskillelsesgrundlag

Fuld religionsfrihed i et land kan man først tale om efter den franske revolution. I Danmark er den først en realitet med Grundloven i 1849. Når der alligevel rundt omkring levede grupper med en anden tro end magthavernes, var det med deres tilladelse. Det gjaldt f.eks. jøderne og de reformerte i Frankrig, de såkaldte huguenotter, som var beskyttet af Nantes-ediktet (1598) frem til 1685..

Hvis man ser på et kort over de kirkelige forhold i Europa ved afslutningen af 30-års krigen, konstaterer man, at det kun er i Tyskland, at der i nogle stater lever lutheranere og reformerte side om side. I Frankrig var der som sagt reformerte enklaver blandt katolikkerne, i Schweiz var der reformerte kantoner og katolske kantoner. I Holland var den overvejende del af befolkningen reformert, resten var katolikker, som lige akkurat var tålte. Og i både Danmark, Sverige, Norge og Finland var der udelukkende lutheranere.

At der i nogle stater i Tyskland var både lutheranere og reformerte er baggrunden for "De unerede kirker", som i første omgang blev dannet i Preussen i 1817, og derfra bredte de sig til andre dele af Tyskland. De havde fælles kirkestyre og fælles liturgi, men ikke fælles bekendelser.

Hvordan gik det i et land som f.eks. Danmark, hvor befolkningen var luthersk, når reformerte ville slå sig ned der? Det har vi et eksempel på i den skæbne, der overgik den polske protestantiske teolog, **Johannes a Lasco** (død 1560). Han var præst for en flygtninge-menighed i London, men da den katolske Mary, der fik tilnavnet "den blodige", kom på tronen i 1553, måtte han flygte sammen med sin menighed (175 i alt) i november samme år. De kom sejlene til København, men blev afvist, fordi de havde en calvinisk nadveropfattelse! Enkelte gravide kvinder fik lov til at blive til om foråret, men alligevel. Det vakte ret meget opstandelse i Europa!

Man følte hurtigt et behov for at kontrollere, hvem der kom ind. Professor Niels Hemmingsen (1513-1600) udfærdigede i 1569 25 religionsartikler – de såkaldte **Fremmedartikler** – som bisperne kunne benytte til at eksaminere de udlændinge, som ville slå sig ned her. Artiklerne var mere rettet mod sværmerne – dvs. dem som påberåbte sig direkte åbenbaringer – og calvinister end mod katolikker. Det er skæbnens ironi, at selvsamme **Niels Hemmingsen**, som var berømt i hele den protestantiske verden, senere – i 1574 – blev underkastet forhør under tortur og afskediget, da han gav udtryk for calviniske tanker om nadveren!

Tolerancen blev ikke større, da den danske konge i 1660 blev enevældig. I Kongeloven fra 1665, som beskriver kongens opgaver, står der i den første paragraf, at det er kongens og hans efterkommeres opgave i tusind led at holde fast ved bibelens ord og følge den augsburgske bekendelse. Endvidere skal kongen sørge for, at landets indbyggere har denne tro, og han skal beskytte den i sine lande mod alle *kættere, sværmere og gudsbespottere*. På denne baggrund kan man undre sig over, at den anden enevældige konge, Christian V, den 3. januar 1685 underskrev privilegier, som gav tyske og franske reformerte – de sidstnævnte kaldtes som sagt huguenotter, og de var på flugt fra Frankrig – tilladelse til ikke blot at opholde sig og arbejde i Danmark, men også til at bygge en kirke og holde gudstjenester efter deres tradition. De skulle lyde landets love og aflægge troskabsed til kongen og bede for ham. Hermed ville man forhindre enhver tanke om det såkaldte tyrannmord, som Zwingli tillod i tilfælde af, at fyrsten forhindrede en i at dyrke sin religion. De måtte hverken drive mission, kritisere den lutherske kirke eller ringe med klokkerne,

og de skulle overholde den danske kirkes helligdage. Endelig fik de skattefrihed i 20 år. Nu er jeg godt klar over, at kongen havde en bagtanke med denne gæstfrihed. Han ville gerne tiltrække disse mennesker, som havde en række erhverv, man ikke kendte, og som kunne være til gavn for landet. Faktisk havde kongen forsøgt allerede i 1672 at få dem hertil, men var blevet stoppet af biskopperne. Det har også haft betydning, at dronningen, Charlotte Amalie, var reformert og en ivrig talsmand for at tage imod disse trosfæller.

Men selv når man tager disse omstændigheder i betragtning, er det bemærkelsesværdigt, at man åbner landet for mennesker, som ifølge Kongeloven et par årtier før hørte hjemme i gruppen af *kættere, sværmere og gudsbespottere*. Og ikke nok med opholds- og arbejdstilladelse samt trosfrihed, de får også lov til at bygge denne kirke lige over for kongens slot – for indsamlede midler vel at mærke. I parentes bemærket: Reformert Kirke i København er en af de få bevarede reformerte kirker af denne størrelse fra den periode. Den oprindelige menighed delte sig hurtigt i en tysktalende og en fransktalende menighed, og sådan er det fortsat.

35 år senere kom der også en reformert menighed i Fredericia, hvis medlemmer var indvandrere. Men her var der ikke tale om mennesker, som søgte asyl, men om huguenotter, som havde slået sig ned i Tyskland, der blev inviteret af Frederik IV.

De følgende århundreder i Danmark vidner om en fredelig parallel-eksistens. Menighedernes medlemmer blev integreret i det danske samfund, og adskillige kom til at indtage vigtige stillinger. Men samtidig fastholdt de deres forfædres opfattelse af kristendommen. I Fredericia havde man oprindeligt franske præster, men fra 1823 kunne man kun få tyske og gik over til tysk, og ved besættelsen skiftede man gudstjenestesproget til dansk. Det betyder, at der ikke er sproglige problemer i forbindelse med at optage nye medlemmer fra omgivelserne. I København fastholdt man tysk og fransk, hvilket stillede sproglige krav til nye medlemmer, til gengæld kunne man nemt modtage medlemmer, som kom fra andre lande.

Fra luthersk side har der uden tvivl været en vis reservation over for de reformerte. Et af de spørgsmål, der er blevet opfattet forskelligt, er Kristi tilstedeværelse i nadveren. Jeg har fået fortalt, at det skulle være for at understrege, at Kristi legeme og blod findes *i og med* brødet og vinen og ikke skænkes menneskene *samtidig* med brødet og vinen, at der ved uddelingen af brød og vin ved altergang i folkekirken siges: "Dette er Jesus Kristi legeme" og "Dette er Jesus Kristi blod".

Jeg ved ikke, om det er rigtigt, men samtidig må man sige, at der ikke har været egentlige stridigheder mellem lutheranere og reformerte. De tre oprindelige reformerte menigheder er ikke store, og der har i tidens løb været situationer, hvor der var behov for hjælp fra en præst fra folkekirken, og den har man fået uden problemer, også før Leuenberg-konkordien. Da præsten for den franske menighed, Clément Nicolet, døde i 1944, var det umuligt at få en ny præst hertil fra Frankrig. Og hvem trådte beredvilligt til? Det gjorde Københavns biskop Fuglsang Damgaard og professor i teologi K. E. Skydsgaard, som begge kunne fransk.

Slutning

Når lutheranere og reformerte begyndte samtalerne i Leuenberg, skyldtes det uden tvivl, at mange mente, at tiden var moden til at undersøge, om det skulle være muligt at etablere et kirkefællesskab, der ikke skubbede de enkelte kirkers bekendelsesskrifter og kirkeretslige ordninger til side, men ytrede sig som et prædikestols- og nadverfællesskab. Og det viste sig, at formodningen var rigtig. I 1973 forelå Leuenberg-konkordien, der nu er blevet underskrevet af talrige kirker. Og i Holland og i Frankrig har vi eksempler på, at lutherske og reformerte kirker er gået sammen i henholdsvis "Protestantse Kerk" og "Eglise protestante unie de France".